

nem pusztán főnevek szemantikai és asszociatív kibontásai. A megszólaltatott problémák kortárs filozófiai diskurzusokba illeszthetők, melyek a metafizikai megközelítés és az érzéki közvetlenség vitájába írják be a kötet verseit. Nem érvelnek sem a nyelv, sem a pusztá érzékiség mellett, gesztusuk a rámutatás, mely talán sem az előbbivel, sem az utóbbival nem azonosítható egyértelműen. (*Kalligram*)

MAKAI MÁTÉ

A lét feltérképezhetetlensége

MOLNÁR ILLÉS: HÜLLŐK ÉS IZZÓK

Visky András a kötet fülszövegében egyfajta sajátos létköltészetként definiálja Molnár Illés verseit. A *Hüllők és izzók*at azonban felfoghatjuk testköltészetként, vagy akár város- és térköltészetként is, hiszen a kötet világát alapvetően ennek a három tapasztalati mezőnek dinamikus diszkurzív összjátéka rajzolja körbe, mégpedig oly módon, hogy léttapasztalat, testtapasztalat és tértapasztalat elválaszthatatlanul egymáshoz tapad és szétszalazhatatlanul átallogeorizálja egymást a kötet lapjain.

A *Hüllők és izzók* három fő részre tagolódik. A „Vaktérkép” címmel ellátott első ciklus 21, cím nélküli, számokkal megjelölt verset foglal magába; a „Hüllők” nevet viselő középső egységet szám szerint 8 darab, külön címmel ellátott kompozíció alkotja, míg a zárószekvenciába – „Izzók” – 16 vers tartozik. A cím részleges hiánya figyelhető meg az utolsó szerkezeti egységben is, amelyben nem a számok, hanem a vastagon szedett első verssorok, sortöredékek hordozzák a beazonosíthatóság kényszerét. A kötet címében sugallt olvasat a második és a harmadik verscsoport, a „Hüllők” és az „Izzók” között feltételez organikusabb egységet, míg a kötet nyitányaként artikulált „Vaktérkép” így egyfajta bevezetőként viszonyulna a két összefüggő sorozathoz. A metonimikus szinten is „szervesebb” kapcsolat azonban nem a kötet címbe foglalt „Hüllők” és „Izzók” között épül ki, hanem a „Vaktérkép” és az azt követő „Hüllők” viszonyában, mivel a két verscsoportból kiolvasható egy halvány narratív szál, amely a könyv monumentális záróakkordjaiban végül visszavonhatatlanul feloldódik, felfüggesztődik. Németh Zoltán a kötet bemutatóján felvillantotta egy a kötet egészére kiterjeszhető narratív olvasat lehetőségét, melynek központi figurája a posztapokaliptikus tájba vetett, a nyelviségben önnön magányával küszködő utolsó ember. Németh pontos és találó belátását kiterjesztve és továbbgondolva kirajzolódik előttünk a világ gyógyíthatatlan negativitásában meghatározott szubjektum létkeresésének, végtelen bolyongásának és feloldhatatlan szenvedéstörténetének narratívája. A kötet nyitósoraiban aposztrofált költői én szülővárosának és születése abszolút locusának – a kórháznak – visszavonhatatlan pusztulásával szembesül. Hátborzongató otthontalanságra ítéltetett, mivel az otthon és az eredet inentől kezdve elérhetetlen számára. A jelentésadás bizonyosságát és egyértelműségét szavatoló eredet felszámolódomott, a szubjektum kiüzetett a lét, a nyelv és a jelentés teljességének Paradicsomából, a bizonytalan-

ság, az értelmetlenség és az érthetlenség tájain kell örökké bolyongania az elvesztett eredet és totalitás nyomában: „és akárhogy csapkodsz a nyelveddel, a jelentést / végül a botlások szegmensei adják” (6.). A „Vaktérkép” és a „Hüllők” oldalain ennek a szubjektumnak a bolyongása és botorkálása követhető végig egy embertelenül posztapokaliptikus tájban. A végtelen bolyongás végtelen keresés is egyben, egy a lét, a nyelv, a test és a tér elveszett, és ezáltal megtapasztalhatatlan totalitására irányuló keresés, melyben „a nyelv [...] csapkod, / vergődik” (36.). Az önfelszámoló keresés mindazonáltal abban a kétértelműségében íródik, amelyet Foucault állít fel az igazság elérésére szolgáló gyakorlatok között. Egyrésztől *enquête*, azaz kutatás, nyomozás, rendszerezés, melynek meghatározó platformja és hordozója a tudás; másrésztől azonban *épreuve*, azaz próbatétel, a létezés korlátainak megtapasztalása, alámerülés az ismeretlenbe, egyfajta elemi határtapasztalat, eltagadhatatlan testi dimenziókkal. A keresés feltételez továbbá egy folyamatos mozgást, egy folyamatos úton levést, mely az eredetről levált jelentés és a jelölő folyamatos elcsúszását is metaforizálja, hiszen „a tiszta nyelv / csak emlék” (49.), csak nyomokban, töredékes formában adott. Eldönthetetlen, hogy a test íródik-e a tájra, a táj a testre, a lét a tájra, vagy éppen a test a létre. A bolyongó keresés folyamatos úton levés a tájban, ami test és lét is egyszerre. Számos helyen egyértelműen megjelenik a végtelen járás, a permamens úton levés képe: „Csenddé dermedsz, akár egy járatlan út [...] alattad az út lelassult” (11.). „Az út végzett / veled” (14.). „A talaj lágyul alattad, az út kövei mérhetetlenül / messze kerülnek, emelkedőn jársz” (18.). A létkereső bolyongás helyszínei egy világpusztulás utáni állapotot tükröznek. A táj radikális idegensége és üressége a kövek, a sziklák és a sivatag szinte ciklikus fel-felbukkanásában, újrafelfedezésében válik nyilvánvalóvá. A tér jellegzetesen *unheimlich* idegensége az allászállás motívumában is tetten érhető, elsősorban a „Vaktérkép” verseinek horizontján. A katabázisz helyszíne először egy barlang („Barlang mélyére szállsz, darabokra tört agyagedények szilánkos szépsége hajt” – 8.), majd több ízben a folyó, célja pedig egyértelműen az igazságkeresés folyamatában elkerülhetetlen próbatétel, a foucault-i *épreuve* felvállalása. A táj azonban mind a felszínen, mind a felszín alatt abszolút módon kiismerhetetlen, és a tájban feltűnő vagy éppen a tájból kialakuló város (11.) sem képezhet kivételt ez alól. A kötet elején elvesztett (szülő)város, mint Calvino láthatatlan városai, örökké változó, elérhetetlen alakzatként tér vissza, fikcionális és illuzórikus: „nincsen város, ami ne a / szádban születne meg” (49.). Az éjszaka felriadó nyugtalan szubjektum „térképet rajzol az első kezébe eső cetlire” (29.), és elindul az ismeretlenbe, történetének vége, ahogy minden történetnek a vége Calvinónál, csak „egy másik város” (29.), egy újabb, felismerhetlenségében idegen tér.

A vaktérkép allegóriája mindazonáltal a kötet talán legmeghatározóbb eleme. A térkép a valóság megismerésének és birtoklásának eszköze, amellyel tájékozódni lehet a létben; átláthatóvá szelidíti az emberi nézőpontból csak részlegesen felmérhető tájat. A térképpel egy emberen túli nézőpontból szemlélhetjük a kegyetlenül idegen és néma valóságot, és ez lehetővé teszi, hogy olyan felismeréseket tegyünk róla, amelyek egyébként kegyetlenségének közelsége és közvetlensége miatt nem lennének lehetségesek. A kiterített térkép egy isteni perspektíva lehetőségét kínálja fel, amelyben a szemlélő kihátrálhat, kireflektálhat saját esetleges pozíciójából

és mintegy totalitásként mérheti fel a létet. A *Hüllők és izzók* a térkép hiányosságával ennek az emberfeletti nézőpontnak a visszahúzóódását mutatja fel. Az isteni perspektíva nem szűnik meg, csak vakságra kárhóztatott, ugyanúgy, mint a térkép. A kötetben uralkodó posztapokaliptikus világrendben Isten hiánya nem abszolút priváció, hanem Isten vakságát jelenti. A teremtő vaksága és a világtól való elfordulása nem a hiányt teszi meg a lét alaptapasztalatává, hanem az árvaságot, a nomád vándorlást, a magányos bolyongást tájból tájba, városból városba, jelölőből jelölőbe. A vaktérkép alakzatának univerzalitása a kötet horizontján azt jelenti be, hogy a lét (valamint a táj és a test, hiszen Molnár Illés kötetében ez a három egész egyszerűen elválaszthatatlan) totalitásához nincs klasszikus értelemben használható, pontos térkép. A lét többé nem képezhető le, nem fogható struktúrába, tehát nem ismerhető meg, nem tárható fel, nem birtokolható. A megismerés többé nem feltárás vagy birtoklás, hanem csak örökös közelítés, vak tapogatózás, melynek legautentikusabb eszköze a vaktérkép. A vaktérkép a lét kiismerhetetlenségét rajzolja, a kötetben megjelenő szubjektum azonban képtelen elszakadni ettől a csatlóka eszköztől, amely ugyanúgy, mint a vak Isten, jelenlétével a megváltáskeresés folyamatának végtelenségét kényszeríti ki. A vaktérkép mindig bizonytalan, mindig csak viszonylagos, az általa adott tájékozódási pontok és kapaszkodók ingatagok, így állandó csúszás van tapasztalat és struktúra, világ és gondolat, megismerés és lét között. „Nézőpont kérdése minden emlék, / minden város, minden domborzat” (16.). A vaktérkép csak felületeket tud adni, a biztos tudás elérhetetlen, és ezek a felületek, amelyeket a szubjektumnak és a nyelvnek a vaktérkép alapján kell próbálnia megközelíteni, megismerni és feltárni: a táj, a város, az arc és az arcot hordozó test.

A vaktérkép alapján történő bolyongás a pusztuló táj, a folyton változó városok, a meggyötört test és az idegenségében is saját arc vidékein mintha a kötet harmadik részében kevésbé lenne artikulált. Mintha a „Vaktérkép” és a „Hüllők” oldalain végbemenő létkereső mozgás egyfajta rezignált mozdulatlanságba húzódná vissza. A helyszínek változatosságát is elsősorban egy nagyrészt urbánus referenciákkal hivatkozott közeg váltja fel, kikopnak a szövegből a helyváltoztatásra, a mozgásra utaló igék. A keresésnarratíva szempontjából összefüggőbb első két cikkben felmutatott tematikai egység megmarad; még mindig az arc, a test, a szem, a hús, az elérhetetlen nyelv, az emlék, a város és az élettelen anyag szervezi a költői képek nagy részét, egy egészen egyedülálló, kiasztikus cserebomlásban. Ahogy arra a szerző is utalt a *Tiszatáj*nak adott interjújában, maga a cím is az élő organizmus kihűlése, valamint a halott matéria felizzása közötti átkereszteződést jelöli. A kötet címben felmutatott kiazmus az egész könyvre kiterjed, annak talán legmeghatározóbb költői eszköze. Az utolsó részben a kötet egészét uraló homogén tematika kiteljesedése mellett megfigyelhető a költői nyelv minimális elmozdulása is: lépten-nyomon olyan rendhagyó nyelvi játékokkal találkozunk, amelyek az első két versciklus szövegében nem bukkantak fel. Ezek a nyelvi játékok elsősorban a hétköznapi nyelvhasználat banálisan közhelyes és elcsépelet formuláit, kifejezéseit forgatják ki és emelik már-már tragikusan parodisztikus szintekre: „Levonom ínnyitortlám, ezt a vékonyka tanulságot, / ajkam fogam közé szorítom, a nyelv a könyökömön jön ki.” (58.). Mindennek ellenére, ahogy arra Németh Zoltán is rámutatott,

Molnár Illés költészete valójában egyértelműen eltávolodik az elsősorban a '90-es években kiteljesedő nyelvjátékos–parodisztikus–ironikus hangvételtől és szerkesztésmódtól, és sokkal inkább a traumatizáltság, a szenvedés és az elhagyatottság alaphangjait megszólaltató, tragikus, antropológiai posztmodern áramlataihoz kötődik. Az „Izzók” oldalain fel-felbukkanó nyelvjátékok is kizárólagos módon a testiség tragikus és traumatizált dimenzióiban íródnak, az ironikus nyelv abszolút negativitását tükrözik, nyomokban sem tartalmazzák a nyelv játékoságának önfeladtebb gyakorlatát.

A létkereső nomád vándorlás, az élő és az élettelen kiazmusa, valamint a világ, a táj és a test kiismerhetetlen idegensége mellett egy másik, a kötet egészében szétsugárzó csomópont a felnyílás, a szakadás és a hasadás képe. A felnyílás egyrészt seb, fekély, a szubjektum alapvető sebzettsége, amely óhatatlanul a traumatizáltság állapotába utalja a szenvedőt, elég, ha csak felidézük az etimológiai kapcsolódást a görög trauma szó és a seb között. „Amit magadon hordasz, [...] / a testedre írt sebek halványuló emléke” (23.). Az emlékezet szinte kizárólagos módon ezekhez a sebekhez, törésekhez és felnyílásokhoz kötődik. „Csak ami megtört, annak van története” (8.). A trauma, a szakadás mintha kötelező létfeltételként tételeződne. Másrészt azonban nem csak a szubjektum létezésének, hanem magának a nyelvnek, a nyelviségnek, sőt egy lépéssel tovább lépve talán megkockáztatható, hogy magának a *Hüllők és izzók*ban működtetett költői nyelvnek a legsajátabb feltétele. A kötet egyik kulcsverseként is olvasható *Árnyakból varrtak* össze legsűrűbb sorai hasadás és nyelv viszonyát villantják fel: „Ahol bomlik a szövet, ahol felreped / a kéreg, a mondat, a homlok. Kezdetben volt a nyelv” (31.). A darabokra szakadt „tisza nyelv”, a szétforgácsolódott teljesség helyét csak egy olyan új költői nyelv foglalhatja el, „amely a vakság szerve, [...] / Egy eldugott / völgyben város, utcái földutak, térképe vaktérkép” (31.) és amely a *Hüllők és izzók* oldalain mutatja meg legveszélyesebb, sötét csillogását. (FISZ)

URBÁN BÁLINT

Idegennek lenni, avagy mégis otthon?

PETŐCZ ANDRÁS: IDEGENNEK LENNI

Petőcz András új kötete vegyes műfajú írásokat tartalmaz: van benne tanulmány, esszé, napló, cikk vagy éppen interjú. A különféle műfajok azonban mégiscsak szerves egységgé állnak össze. Tán az a legfontosabb, hogy szerzőnk szellemi műhelyébe engednek bepillantást, elolvasásuk után többet tudunk gondolkodásmódjáról, személyiségéről, helyzetéről. S persze a címbe emelt fogalom természetéről. Idegennek lenni egyrészt egy folytonos állapotot jelent neki, ám egyben szabadságfogalmához is hozzátartozik. Lélektani mélységek tárulnak föl ezáltal, azonban van ebben némi cáfolat is: úgy gondolom, hogy Petőcz ezzel együtt mégiscsak otthon van e világban, s talán Kosztolányi vendégléte sem áll tőle távol. Otthon van